

edicija
NOVE
PERSPEKTIVE

3

Darko Suvin

POUKE
IZ RUSKE
REVOLUCIJE:
EPISTEMOLOŠKI
PRISTUP

Darko Suvin

**POUKE IZ RUSKE
REVOLUCIJE:
EPISTEMOLOŠKI
PRISTUP**

Prevela Marija Mrčela

Darko Suvin

Pouke iz Ruske revolucije: Epistemološki pristup

Izdavač: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe

Urednik: Krunoslav Stojaković

Prevod: Marija Mrčela

Lektura i korektura: Darko Suvin/Krunoslav Stojaković

Dizajn: шkart

Tiraž: 500

Štampa: Standard 2, Beograd, decembar 2017

Godina izdanja: 2017

ISBN 978-86-88745-29-1

ROSA LUXEMBURG STIFTUNG
SOUTHEAST EUROPE

Supported by the Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe with funds from the German Federal Foreign Office. This publication or parts of it can be used by others for free as long as they provide a proper reference to the original publication.

The content of this publication does not necessarily reflect the official opinion of the Rosa Luxemburg Stiftung. Responsibility for the information and views expressed therein lies with the authors.

Edicija
Nove
perspektive 3

Darko Suvin

POUKE IZ RUSKE REVOLUCIJE: EPISTEMOLOŠKI PRISTUP★

- Johanu i Linnéi Anglemark u Uppsali, *sine quibus non*,
i Michaelu Löwyu, pioniru ponovnog promišljanja -

«Samo onaj tko gradi budućnost ima pravo suditi prošlost.»
Friedrich Nietzsche

«Stvari bi mogle biti drukčije.»
Raymond Ruyer

«Mi komunisti» [...]. Ili, drugim riječima: mi, koji smo vjerni
događajima iz oktobra 1917.»

«Ako neuspjeh ne dovede do odbacivanja temeljne hipoteze,
imamo tek povijest njenog opravdavanja.»
jedno i drugo Alain Badiou

★ U Uppsali idu zahvale sustavu sveučilišnih knjižnica i mojoj asistentici Disi Hasselberg, kao i prijateljima kojima je esej posvećen. Zahvalu dugujem i Victoru Stazzeriju te mnogim drugima, a za «transnacionalnu kapitalističku klasu» posebno prof. Jerryju Harrisu i našim diskusijama. A svakako i umjetnici Emily Willoughby koja mi je ljubazno odobrila da koristim njenu rekonstrukciju arheopteriksa.

Utopiju uvijek pišem malim početnim slovom. Ako prevodioci nisu posebno navedeni, prevodi su moji.

Napomena o nazivu revolucije: niti «Oktobarska» niti «Ruska» revolucija nisu potpuno adekvatni izrazi. «Oktobarska» sugerira da od samog državnog udara u oktobru 1917. nadalje postoji kontinuitet svega ostaloga, a moj je osnovni uvid taj da imamo dva fokusa i perioda, Lenjinov i Staljinov, među kojima postoji radikalni diskontinuitet, uprkos frazeologiji u kojoj se staljinizam poziva na neke vidove lenjinizma. «Ruska» zaboravlja da se ta revolucije desila i u drugim dijelovima kasnijeg SSSRa te da sami revolucionari nisu, dakako, bili isključivo Rusi. Ipak, pošto bez Rusa te revolucije ne bi bilo a bez drugih bila bi siromašnija ali po mom sudu otprilike istovrsna, pridržavam se oznake «Ruska», s molbom čitaocu da ima na umu granice tog nesavršenog naslova.

1. DIO: SMJERNICE PO WALTERU BENJAMINU

«Istorijski artikulisati prošlost ne znači spoznati je «kakva je, u stvari, bila». To znači ovladati sećanjem onako kako ble-sne u trenutku opasnosti [...]. Opasnost podjednako pre-ti i postojanju (*Bestand*) tradicije i njenim primaocima. U oba slučaja, ona je ista: postati oruđe vladajuće klase.»

[Walter Benjamin, *VI. teza, O shvatanju istorije*]

Predlažem da povodom stote godišnjice velike Oktobarske revolucije razmotrimo neke njene epistemološke te političke implikacije i pouke za nas danas. Poći ću od pouka iz prvog, vjerovatno još uvijek naj-poticajnijeg promišljanja o tome kako razumjeti bolnu povijest i kako reagirati na nju: nekih važnih vidova Benjaminovih takozvanih «teza o pojmu povijesti».¹ Bude li to potrebno, iščupat ćemo ih iz okvira au-torovih preokupacija ili specifičnosti karakterističnih za 1939. i usaditi u novi horizont naših potreba. Istina, Benjamin ima potpuno pravo kada naglašava da razumijevanje ugnjetavanja i poraza iz prošlosti unosi «mržnju i duh požrtvovnosti» (*XII. teza*) u naš pokret. Jednako

¹ Benjamin je ostavio ovo ne sasvim dovršeno djelo (možda zamišljeno kao nacrt tes-tamenta, kako se obično i tumači) bez konačnog naslova; sadašnji naslov, po meni nezadovoljavajući, predložio je Adorno, poznat po tome da u važnim trenucima nije mogao ili nije htio uvažavati horizont svoga prijatelja.

Moj pristup ovdje zanemaruje cijelu Benjaminovu historiosofsku opsjednutost prošlošću i zahtjevima što ih ona pred nas postavlja (složeni pojam *Eingedenken*, tikkun ili ispravljanja pogrešaka iz prošlosti). Ona je dojmjljiva i potrebna, no po meni jednako jednostrana kao i Marxova isključiva usmjerenost na budućnost. Moramo se usmjeriti na sadašnjost koja neprekidno gleda kako u prošlost tako i u budućnost (usp. Löwy 2005, 78-79).

Istom sam djelu iz prilično drukčijih razloga pristupio u «Benjamins sogenannte Geschichtsphilosophische Thesen und der Stillstand der Geschichte: Epistemologie vs. Politik, Bild vs. Erzählung», u: *KultuRRevolution* br. 55/56 (2009), str. 73-87, uz mnogo kraću verziju na engleskom «The Arrested Moment in Benjamin's «Theses»: Epistemology vs. Politics, Image vs. Story», u: *Neohelicon*, br. 28, sveska 1 (2001), str. 177-94. Taj esej iznosi niz valjanih argumenata, ali danas je nedovoljan.

tako ima pravo kada tvrdi da moramo zgrabiti priliku koja *«brzo promiče»* (V. teza); želio bih to, međutim, proširiti s prave slike prošlosti, na što se Benjamin usredotočuje, na potrebu da iskoristimo dan, tj. zgrabimo Kairosa, božanstvo trenutka, za čuperak kako bismo već danas napravili ono što možemo naučiti iz pouka Oktobarske revolucije, bilo pozitivnih bilo negativnih. U ovom našem sve strašnijem «trenutku opasnosti», ali i nade, više me zanima njegoa egzistencijalna politika negoli njegoa kritika historiografije.

1. O iskupljenju i klasnoj borbi

Korijeni Benjaminovih promišljanja leže u iskustvu života pod buržoazijom kao pakla onemogućenog ispunjenja i neprekidnog, mučnog psihofizičkog pozljeđivanja. Pakao nije samo beskonačno ponavljane vječite, besmislene tlake, objašnjava u svom djelu *Projekt Pasaži* (Benjamin 2002, 106).² Materijalna bijeda (često) uz tjelesnu bijedu i potlačenost (uvijek) sudbina je ljudi u sustavu kojim dominira kult robe; čak su i inovacije u pravilu samo sve više jednog te istog, mada se uljepšano prikazuju kao novost radi bolje prodaje. U povijesnom trenutku kada nastaju *Teze*, situacija je bila još i gora uslijed poraza iz razdoblja 1933.-1940.: nepostojanja otpora njemačke radničke klase nacizmu, sloma socijalne demokracije i demokratskog liberalizma (npr., Narodne fronte u Francuskoj), neuspjeha službenih komunističkih partija i pseudolenjinističke teorije i, na kraju, pakta između nacista i Sovjeta; sve su to posebno očiti primjeri i amblemi opće propasti antiburžoaskih i modernističkih utopijskih projekata 20. stoljeća – primjerice, po Benjaminu, od nadrealizma do Lenjina: «Iskustvo naše generacije: kapitalizam neće umrijeti prirodnom smrću» (Benjamin 1972, tom 5, 819). Danas, nakon sloma državnog socijalizma – koliko

² Benjamin citira Engelsa, koji sudbinu radnika u kapitalizmu uspoređuje sa Sizifom.

god tek djelomično socijalistički bio – situaciju dodatno pogoršavaju opresivno zatvoreni horizonti neizbježnosti, koji postaju sve strašnji uslijed transakcija financijskog kapitalizma što se odvijaju brzinom svjetlosti uz podršku «minuciozno organizirane ideološke gluposti» (Badiou 2009, 63). Kako je to rekao Marlowe: «Ne, pakao je ovdje, niti sam ja izvan njega» [*Doktor Faustus*]. Često, jao, kad je čovjek čovjeku vuk, «pakao, to su drugi» (Sartre): vladari ili oni koji su iskvareni pod njihovom vlašću.

Benjaminova orijentacija za izlazak iz pakla, što postaje sve užareniji, počiva na kategoriji «iskupljenja» [*Erlösung*], koja se pojavljuje u II. tezi, gdje je predstavljena kao «neodvojiva od predstave sreće.» S potpunim pravom Benjamin polazi – kao i Marx! – od pojedinaca (ljudi) i njihove potrebe za životom, slobodom i težnjom za srećom (kako je to rečeno u američkoj Deklaraciji nezavisnosti). Naime, polazi od velikih obećanja sreće, prvo, buržoaskih revolucija poput američke i francuske, i, drugo, komunističkih/socijalističkih pokreta koji su željeli ponovno podići njihovu palu zastavu u ime proletarijata kao novog povijesnog subjekta, ali bez buržoaskih kompromisa i izdaje. Za Benjamina, sreća također podrazumijeva odštetu za sveprisutni očaj ili opustošenost izazvanu ishodom povijesti i za neutješnost [*Trostlosigkeit*] ili osjećaj napuštenosti koji obilježava veliku većinu nas.

Judeokršćanska teologija obično prisvaja pojam iskupljenja, mada je on izvorno bio vezan za oslobađanje robova i ratnih zarobljenika, te ga Benjamin vraća u njegove laičke horizonte. Iz raspravljajući po teološkom modelu zadržao je zahtjev za neupitnom nužnosti i važnosti tog pojma.³ Iskupljenje u narednim tezama (najjasnije u IV.

3 Benjamin traži da «ne ostane ništa teološkoga» [vidi parabolu o bugaćici koja želi da ni kap tinte ne ostane izvan nje] (Benjamin 1972, tom 1, 1235, Benjamin 2002, 471). Tekst samih «Teza» ne objašnjava što je onda po njemu očito važna primjena teologije. Ali iz konteksta i iz njegovih drugih djela možemo zaključiti da se odbacuje teološka usredotočenost na Boga, a posebno na Boga kao ključu ljudske povijesti. Dakle, čini se da ono što preostaje kao korisno mora nužno obuhvatiti sljedeće vidove:

tezi) znači oslobođenje potlačenih: kako pobunjenika kroz povijest – recimo od Spartaka do 1848. i autorovog vremena – tako i nebrojenih naraštaja ogromnih masa izloženih patnji zbog posljedica poraza: «Sve dok su patnje makar i jednog jedinog ljudskog bića zaboravljene, ne može biti govora o nikakvom izbavljenju» (Löwy 2005, 34). To oslobođenje je konsupstancijalno povijesnoj revoluciji (ovdje ostavljamo po strani sredstva kojima se ona ostvaruje i nasilje što ju prati, ponajprije kao posljedica djelovanja vladajućeg neprijatelja): radikalnoj preobrazbi materijalnog života i moralnih odnosa među ljudima.

Kako ta neupitna nužnost može postati realno moguća? Zahvaljujući tome što svaka generacija ima, kao što se ističe u Benjaminovoj *II. tezi*, «slabu mesijansku snagu [*Kraft*] [...]». Međutim, Mesija ovdje nije ni pojedinac s nadljudskim sposobnostima niti je poslan od Boga: kao kod Marxa, upravo *mi*, potlačeno čovječanstvo, imamo potencijal da postanemo vlastiti osloboditelji – pod uvjetom da shvatimo zbog čega tako loše živimo i udružimo se da bismo nešto protiv toga poduzeli. Mesija je figurativna skraćenica za *subjektivnu snagu* koja dovodi do kraja svijeta klasne povijesti i do uspostave besklasnog društva (Benjamin 1972, tom 1, 1232-1245). Kao njegov uzor Lukács u *Povijesti i klasnoj svijesti* i svi dosljedni sljedbenici Marxa, Benjamin takvo djelovanje zove *klasnom borbom* (*odozdo*, trebali bismo dodati, pošto klasna borba odozgo neprestano traje). Sama priča o Mesi-

-
- ★ neupitnost i postojanost zahtjeva koji se odnose na iskustvenu i povijesnu orijentaciju Subjekta, analognu mesijanskom horizontu kao radikalnom odbacivanju postojećih odnosa;
 - ★ hebrejski pristup, gdje inzistira na iskorištavanju trenutka Mesijinog dolaska kao prekida i kraja svekolike povijesti patnje dosada – iako duboko sumnjam da to može, kako Benjamin sugerira, biti popraćeno nekom vrstom iskupljenja za sve te nepravde i patnje (kao i Horkheimer, usp. Benjamin 1972, tom 2, 1331-1340);
 - ★ bliski savez s laičkim promišljanjem i revolucionarnim djelovanjem, «prenos [Überführung] [...] teoloških načina razmišljanja [...] u marksističke perspektive» (usp. Scholem 1975, 259).

Benjaminova plodna upotreba teoloških kategorija omogućuje mu da govori o neupitno nužnom spasenju, uključujući apokaliptične «razorne sile» kakve bi ono moglo probuditi (usp. Benjamin 1972, tom 1, 1246). «Začudnost» ostvarena djelomice teološkom semantikom bila je posebno korisna u vrijeme snažne dogmatske krutosti staljinističkog marksizma.

ji ponajprije je bila, u hebrejskoj varijanti, ovozemaljska, a i preoteta kršćanska verzija prikazuje tu mogućnost utopijske budućnosti kao pobjedu nad Antikristom (*VI. teza*). Kao što je Benjamin znao, rulet moći namješten je tako da kuglica nikad ne padne na oslobođenje, ali Oktobarska revolucija i njezine posljedice pokazuju nam da je ono, unatoč svemu, u određenim okolnostima ipak bilo moguće. Tko bi 1750. pomislio da je Francuska revolucija moguća ili pak 1900. da je fašizam moguć?! A eto, bili su.

Unutar Marxovog arsenala, klasna borba združena je s razvojem proizvodnih snaga određenog društva, ali i ograničena njime. Oni su u neprekidnoj povratnoj sprezi, no počevši od druge industrijske revolucije (električna energija i fordizam), koja je podigla razinu proizvodnih snaga do te mjere da bi svaki čovjek na Zemlji ustvari mogao imati sasvim dovoljno za dostojanstven život, klasna borba – uključujući ratove – prerasla je u *stratešku dominantu* za shvaćanje povijesti. Za Benjamina, ovdje pod snažnim Brechtovim utjecajem, plebejski pobunjenici imaju saveznike u tajnim emocionalnim i spoznajnim resursima:

«Klasna borba, koju historičar školovan na Marksus uvek ima u vidu, borba je za sirove i materijalne stvari, bez kojih nema onih tananih i spiritualnih. Ipak, ove druge u klasnoj borbi nisu prisutne kao predstava o plenu koji pripada pobjedniku. One u toj borbi žive kao samopouzdanje, kao hrabrost, kao humor, kao lukavstvo, kao nepokolebljivost. [...] One će uvek iznova dovesti u pitanje svaku pobjedu vlastodržaca.» (*IV. teza*).

Što iz ovog prvog dijela možemo izvući za potrebe shvaćanja Oktobarske revolucije danas? Moje prve smjernice po Benjaminu su:

- 1.** Imperativ kapitalizma glasi: «Ostvaruj profit i bogati se». Imperativ komunizma glasi: «Prakticiraj solidarnost i oslobodi se».

2. Iskupljenje ili spasenje velike većine iskorištavanih, potlačenih i trpećih ljudi apsolutno je nužno i moguće (iako teško).
3. Ono se može ostvariti organiziranom klasnom borbom odozdo, zasnovanom ne samo na ogorčenosti nego i na mnogo učenja i organiziranja, ne samo na hrabrosti i lukavosti nego i na samopouzdanju, humoru i postojanosti. Paradoksalno, oni mogu odnijeti pobjedu nad eksplozivima (tako što će bolje rasporediti svoje eksplozive): «Drugim riječima, tvrdoća ne pobjeđuje» (Brecht 1956, 314-316).

2. O izvanrednom stanju i fašizmu

Benjamin nije samo najvidovitiji nego i najbliži nama danas (nažalost) kada svoja razmišljanja ukotvljuje u potrebi da shvati kako se suprotstaviti fašizmu, u nasušnoj potrebi za stavom i epistemološkim pristupom kao polazištem za shvaćanje fašizma i praktičnu borbu protiv njega:

«Tradicija potlačenih govori nam da «vanredno stanje» [*Ausnahmezustand*] u kojem živimo nije izuzetak već pravilo. Moramo doći do shvatanja istorije koje tome odgovara. Tada ćemo shvatiti da je zadatak pred kojim stojimo uvođenje stvarnog vanrednog stanja, koje će poboljšati naš položaj u borbi protiv fašizma.» (VIII. teza)

To znači da danas moramo naučiti kako da se nosimo s pomahnitalim kapitalizmom i njegovim, ne baš tako sporim, nazadovanjem u smjeru fašizma (Suvin 2016(c), 125-154). Svjedoci smo puzećeg fašizma u cijelom svijetu, koji je omogućila i potpomogla kriza finansijskog kapitalizma. Nije pitanje, kako nam je rekao Rastko Močnik, je li fašizam na dnevnom redu, nego «koliko fašizma» (otvoreno priznatog ili lice-

mjerno prurušenog) će u nekom trenutku i na nekom mjestu naići na dobrodošlicu vladodržaca i nedovoljno snažan otpor potlačenih.

Dubinski ekonomski razlog takvog stanja stvari leži u tome što kapitalizam nužno mora, pod prijetnjom nestanka, provoditi neprekidnu «prvobitnu akumulaciju» kroz otimačinu i pljačku drugih mjesta, vremena, grupa ljudi i prirodnih okoliša. To danas znači da stih ne nosi karta ekonomskog natjecanja putem tržišta, nego adut sve otvorenijeg nasilnog natjecanja putem vojnih razaranja, što za sobom izravno povlači zamjenu parlamentarizma, od kojeg je ionako ostala samo fasada, sve očitije diktatorskim mjerama poput «rata protiv terorizma» u SAD-u i u Francuskoj. Zajednički nazivnik jednog i drugog je otvoreno ratovanje i službeno ubilačko nasilje masovnog opsega, što obje spomenute zemlje itekako primjenjuju. Čak i u regijama gdje se rat pažljivo izbjegava i skriva od pogleda, jasno i uporno ruje nesigurnost, s leglima eksplozivnog nasilja, osobito u do zubiju naoružanom SAD-u. Na sličan način potpomažu militarizaciju nasuprot civilnoj koegzistenciji i «obrane od migranata» svugdje u Evropi i SAD-u. Nacistički je projekt bio divovska mašina za prisilnu provedbu takve nove prvobitne akumulacije u korist njemačkog kapitala i države, te njegovi dubinski ekonomski ciljevi, u drugačijem (naime ne-fašističkom i postupnom) modusu, i dalje traju.

Zajedno s našim velikim precima iz antifašističkih vremena (Benjamin, Brecht, Marcuse, Bloch i mnogi drugi) moramo zaključiti da sklonost fašizmu proizlazi iz samog središta kapitalizma: kad god njegove proturječnosti sazru i postanu neizdržive, fašizam predstavlja mogući i dokazani izlaz. Kapitalizam, sada to vidimo, će se uvijek i neizbježno okretati ratu kad god mu ekonomija upadne u nerješive nevolje (Suvin 2006, 115-145, Suvin 2012, 93-134). Ovaj zaokret vodi u neobuzdanu militarizaciju svakodnevice, što strahovito jača zapovjednu moć vladajuće klase te povećava tjeskobu i netolerantnost. Rat kao otac sviju stvari na jugu i istoku globusa znači odbacivanje građanskosti (*citoyenneté*) na bogatijem sjeveru i zapadu. Neprekidna,

kapilarna, zvjerska pljačka ljudi i staništa, mozgovnih vijuga i cijelih zemalja, pa i kontinenta, poduprta učinkovitim «nezaustavljivim emocionalnim mašinama» (Boal et al. 2005, 78-107), izaziva vrlo ozbiljno propadanje civilnog života. Proizlazi iz ekonomskog i psihološkog nasrtaja vojno-financijskog kompleksa usmjerenog na smrt, potpuno integriranog s masovnim komunikacijama (Dean 2012, 122-133) i, sve više, s akademskom zajednicom. *Nasilje* prodire u pore svakodnevnog života i cijeli *Lebenswelt*.

Taj rak uporno izjeda veliku buržoasko-revolucionarnu zamisao i praksu građanskosti, pojam *citoyena*. Bio je to horizont prijateljskih odnosa između države i demokracije odozdo, bez kojega nema mogućnosti napredovanja prema socijalizmu, komunizmu ili bilo kojoj drugoj mogućnosti društvene pravde. Ekonomskom gospodarstvu današnje države (kapitalizmu) potrebna je «slabašna građanskost», nacija bez *citoyena*, «društvena tekstura [...] labavo povezanih potrošačkih subjekata» izloženih neprekidnom bombardiranju «idiotskim trendovima i panikama i slikovnim motivima» (Boal et al. 2005, 21 i dalje). Po nacističkom modelu, država izrasta u «divovski monopolistički kombinat» (isto, 225 i dalje), danas sinkroniziran s drugim kapitalističkim međunarodnim i vlastodržačkim kombinatima, a pojedinac je u odnosu na njih srozan na položaj pripadnika mase, atomiziran, sveden isključivo na vlastiti interes, te stoga postaje lak plijen za manipulaciju i nametanje discipline kroz kvazilegalni teror i indoktrinaciju o njegovoj superiornosti drugim skupinama pojedinaca, kao što su imigranti.

Trebalo bi nam biti sasvim jasno da rastuća dominacija ratova i fašizacije postavlja svaki život vrijedan življenja pred strašnu dvojbu. Izrazila ju je (ne slučajno, na temelju pouke Prvog svjetskog rata) Rosa Luxemburg u svom sloganu «socijalizam ili barbarizam». U radikalno benjaminskom stilu, mori me sumnja u to da će poraz Lenjinovog oslobodilačkog i plebejskog proturatnog pothvata stvarno značiti cijelo stoljeće ili više pod Gvozdenom petom, što bi ostavilo opustošeni planet i opustošene ljudske horizonte svima nakon toga. To bi na kon-

cu značilo da bi Marxov niz klasnih društvenih formacija ne samo neprogresivistički počinjao od «azijskog načina proizvodnje» nego također vrlo neprogresivistički završavao u tipu proizvodnih odnosa karakterističnom za fašizam koji se danas vraća na scenu, a sažima i pogoršava mnoga najstrašnija obilježja svih prethodnih društava. Freudov «nagon smrti», izraz iz 1920. također skovan dobrim dijelom i zbog trauma svjetskog rata, možda je snažniji no što su mnogi među nama slutili. Smrt, opcija Tanatos, najviši je predmet i skrivena svrha [telos] otuđenih ljudskih subjekata u kapitalističkom individualizmu, kako u ratu tako i u fašizmu: ljevica je previše potcijenila divlju bezobzirnost imperijalističkih vladajućih klasa, beščutnih poput hijena. Marx nam je to rekao prije gotovo dva stoljeća: «Njeno [takve političke ekonomije, znanosti bogatstva] osnovno načelo je samoodricanje, odricanje od života i od svih ljudskih potreba» (Marx/Engels 1989 [1953], 291).

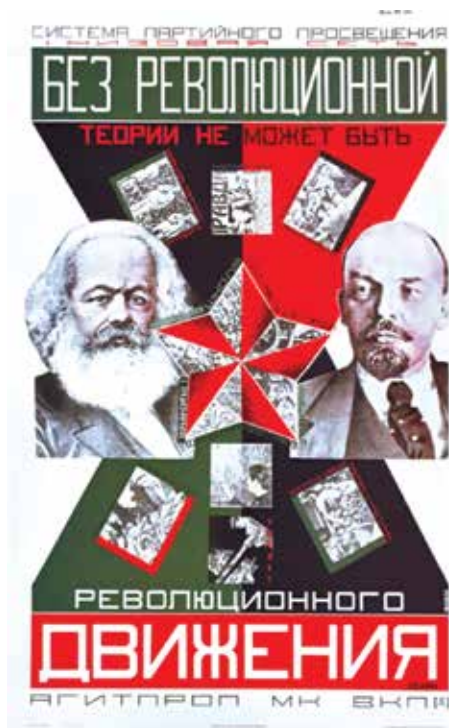
Pa kakve to onda prepreke sprečavaju radni narod – koji, na kraju krajeva, čini većinu od 90% i više u svim nacijama svijeta – da se suprotstavi tom snažnom zanošenju naših gospodara ka prisilnoj provedbi zaoštavanja iskorištavanja i ugnjetavanja? Vjerovatno su brojne, ali, uporedo s našim ideološkim naočnjacima, Benjamin spominje jednu od najozbiljnijih: konformizam i čistu izdaju, «servilno uključivanje u aparat moći koji se ne može kontrolisati» u obliku političkih stranaka, koje navodno predstavljaju taj isti radni narod (X. i XI. teza). Treća prepreka je danas rašireno razočaranje stvoreno kako kapitalističkom propagandom tako i stvarnim pogreškama socijalističkih/komunističkih partija koje su dovele do sloma SSSR-a i Jugoslavije (a u Kini i Vijetnamu do kompromisa, gdje se politička moć prepušta takvim partijama sve dok provode kapitalistički program na svoj diktatorski način).

Moje završne smjernice po Benjaminu tada su sljedeće:

4. Moramo ispravno čitati i koristiti *Ausnahmezustand* iz gornjeg citata, jednu od njegovih najbogatijih igara riječima. Naime, ona istovremeno označuje «izvanredno» (ne redovno) stanje stvari i, u užem smislu, proglašeno «opsadno stanje», kada se redovni zakoni i sudska praksa ukidaju radi opstanka društva. Benjamin se zalaže za to da se izvanredna izrabljivanja i ugnjetavanja, koje su tokom desetljeća postale uobičajeno pravilo, pretvore u izvanredno stanje odozdo. To izvanredno stanje bilo bi antifašističko, ali i antikapitalističko. Strateško pravilo: ne možete imati jedno bez drugoga.

5. Treba naći načina da se obnove politički pokreti i partije koje će biti učinkovite, ali i nepotkupljive. Nema alternative.

6. Kako je to Adorno negdje rekao, pesimistički mijenjajući Marxa, nepostojanje teorije isto tako postaje materijalna sila kada obuzme mase. Pošto nam je i danas potrebna radikalna promjena političke moći i načina proizvodnje - što se nekada zvalo revolucija - ma koliko da taj pojam poželimo izmijeniti i proširiti, moramo se vratiti klasičnoj marksističkoj spoznaji kroz parafrazu, koja kaže da «bez radikalne teorije nema ni radikalnog pokreta».

Sovjetski plakat – «Bez revolucionarne teorije nema ni revolucionarnog pokreta» (Lenjin)

Polazeći od ovih benjaminovskih smjernica, moći ćemo lakše shvatiti kako bismo trebali razmišljati o Oktobarskoj ili, bolje rečeno, golemoj i značajnoj Ruskoj revoluciji.

2. DIO: REVOLUCIJA I RUSIJA, 1917.-1945.⁴

«Sapere aude!» (Usudi se znati!)

Immanuel Kant

«Ustvari, povijest ne pripada nama, nego mi njoj.»

Hans Georg Gadamer

«Počeci se mjere po tome kakve su daljnje nove početke
(*re-commencements*) kasnije omogućili.»

Alain Badiou

0. Pristup

Koju to bitnu stvar ili bitne stvari moramo naučiti od Ruske revolucije danas, sto godina od njenog početka? Da, kasnije je izdana, a na kraju se urušila. Ipak, kako da prepoznamo Hegelovo «ono što je bitno» (Hegel 1959, treći dio) ili Wittgensteinovo bitno pravilo ili pravila svih jezičnih i drugih igara (Wittgenstein 1988, 450), da bismo ponovno razmotrili njen značaj i značenje ovdje i sada?

Prvo, što je revolucija? Theda Skocpol definira revoluciju kao radikalnu i naglu preobrazbu «državnih i klasnih struktura društva, popraćenu i dijelom provedenu pobunama odozdo na klasnoj osnovi [...]. U njoj, strukturalna društvena promjena poklapa se s klasnim prevratom, a [...] politička preobrazba s onom društvenom» (Skocpol 2007 [1979], 4-5).

4 U svom pristupu Ruskoj revoluciji vodio sam se, prvo, starijim djelima E. H. Carra, Isaaca Deutschera, Victora Sergeja, Charlesa Bettelheima, Moshea Lewina, Roberta C. Tuckera i Stephena F. Cohena te, iz Rusije, Roya Medvedeva, i drugo, citiranim novijim izvorima. Vidi i Bibliografiju ne-citiranih djela na kraju. Takođe sam se služio spoznajama do kojih sam došao u mom eseju «From the Archeology», pod jakim utjecajem autora što ih u njemu spominjem. Iako ne volim bogolika velika početna slova i nazive, nisam mogao izbjeći «Partiju» za rusku Komunističku partiju (boljševici) i njenu kasniju, stvarnu ili imaginarnu, mutaciju.

To je preusko za mene. Od idealne definicije očekujem da obuhvati bar još četiri elementa:

- ★ za početak, kulturalni i simbolički faktor življenog postojanja, što odgovara horizontu radikalne promjene načina na koji se ljudi odnose jedni prema drugima i prema svijetu;
- ★ drugo, svojevrsno određenje situacijskih preduvjeta, poput Lenjinovog jezgrovitog sažetka koji govori da se revolucija događa kada vladajuća klasa ne može a klasa kojom se vlada *ne želi* nastaviti dalje «na stari način» (Lenjin 1960, tom 9, 236);
- ★ treće, da su, od 1790-ih naovamo, revolucije izvozne i međunarodne, kao i (itekako) njihovo gušenje;
- ★ i, četvrto, obrazloženje o tome zbog čega pobuna na klasnoj osnovi *odozgo*, koja doduše mobilizira neke klase odozdo ali učvršćuje postojeće odnose proizvodnje – poput nacističke vlasti – ne ispunjava kriterije za revoluciju.

Ovo posljednje navodi nas da kao ključno pitanje razmotrimo prevladavajući način proizvodnje, odnosno kapitalizam (koji fašističke revolucije učvršćuju, a komunističke bar pokušavaju ukloniti). Međutim, definicija što ju je dala Skocpol može poslužiti kao korisno polazište i trebamo je iskoristiti da bismo vidjeli kako na kraju redefinirati Rusku revoluciju.

Nadalje, kako da ograničimo trajanje te Ruske revolucije? Steinberg primjećuje da istraživači primjenjuju posve različite granice za odabrane ciljeve. Moj je cilj odrediti «bit» društvenopolitičke promjene u SSSR-u koja je uslijedila, prije nego što se kristalizirala u konačnom zastoju, i njene nusprodukte za nas danas. Stoga se ovdje ne možemo ograničiti ni na razdoblje od veljače do listopada 1917. (uspon boljševika na vlast), niti na neko drugo kratko razdoblje. Svi drugi historiografski favoriti počinju od 1917. i traju do a) do 1921., mada mislim da to obuhvaća samo vojnu fazu; b) do 1928.-29.: to uključuje

«NEP» (Novu ekonomsku politiku) i borbu za vlast u državi, sve do početka pravog staljinizma; ili c) do 1938.: to uključuje industrijalizaciju, kolektivizaciju sela i goleme valove staljinističkog terora. Očito, treba nam ova najduža opcija, a zatim joj moramo pridodati Drugi svjetski rat kao točku kulminacije, u kojoj je na vidjelo izašla svojevrсна istina.

1. Hipoteza: diskontinuitet

Moja početna teza glasi da se Lenjinova strategija iz 1917.-1918. sastojala od sprege potpune centralizacije i discipline unutar Partije i njenog rukovodstva s jedne strane, a usto i pune demokracije odozdo za vojnike, radnike i seljake organizirane kroz vlastita «vijeća» kao oblik izravne demokracije [sovjeti] koja objedinjuje izvršnu, zakonodavnu i sudsku vlast, uz jednakost i suverenitet svih naroda u Ruskom Carstvu. Kako bi unaprijedili i kanalizirali plebejsku demokraciju, boljševici su se odlučili za radničku kontrolu industrije, konfiskaciju zemlje koja nije pripadala seljacima, izbor oficira od strane vojnika, nacionalno samoodređenje sve do mogućnosti otcjepljenja i, naravno, pravni sustav radikalne jednakosti građana (na toj su osnovi mogli, po meni, ustvrditi da Ustavotvorna skupština, nakon što se poslije dugog izbornog procesa ipak sastala, nije bila reprezentativna). Taj paralelogram međudjelujućih sila, *s boljševicima koji obnašaju vlast, ali vode računa o plebejskom poletu i zastupaju ga*, polučio bi vrlo učinkovit a ujedno i vrlo demokratski rezultat te postavio solidne temelje za strelovit razvoj žalosno zaostalih proizvodnih snaga. To je ono na što je Lenjin mislio kad je govorio o «revolucionarnoj organizaciji» i što je sažeo u svojoj slavnoj formuli «komunizam je sovjetska vlast plus elektrifikacija cele zemlje», čije komponente predstavljaju cijeli sklop političkih i ekonomskih sila potrebnih za uspostavu visokorazvijene industrijske demokracije u roku od deset ili više godina (Lenjin 1960, tom 14, 107). Zatim je, po meni, grdno pogriješio stavivši jedinstvo iznad de-

mokracije i uvjerivši Kongres Partije iz 1921. da zabrani frakcije, što je nekoliko godina kasnije (nakon što su se lijevi eseri vratili taktici terorističkih ubojstava u borbi protiv boljševičke vlasti) logično rezultiralo zabranom svih drugih stranaka. Lenjinov izvorni, iskreno demokratski centralizam u praksi je postao tek puki centralizam, koji se na kraju, nakon 1928., izrodio u Staljinovu potpunu autokraciju.

Lenjinov marksizam bio je «fordistički», tj. konstruktivistički, po modelu goleme tvornice ili gradilišta, gdje orkestrom ne može dirigirati nitko drugi doli nadzorni inženjer – koji najbolje zna, pošto je za to obučavan/a, kako izvesti radove u skladu s nacrtom, ispravljajući ga prema potrebi. Međutim, njegov «demokratski centralizam» ipak je samovolju vodstva odozgo dopunio planovima, osmišljenima kroz otvorenu raspravu odozdo i preinačivima kroz takvu raspravu (Anweiler 1974, Bourdet 1970). I sam je Lenjin, nakon ponovnog promišljanja o dijalektici tokom Prvog svjetskog rata, ispravio kruti pozitivizam svoje rane faze dopunivši ga heretičnim teorijama o mogućnosti i nužnosti proleTERSKE revolucije u Rusiji. Štoviše, usvojio je daleko-sežni horizont istovjetan anarhističkom odbacivanju države. U svojoj do danas nenadmašenoj *Državi i revoluciji* predlaže, strogo u skladu s Marxom iza 1871., potpunu strukturaciju odozdo prema gore – republiku federalnih sovjeta [vijeća] i opću građansku miliciju umjesto vojske i policije. To se odnosi na buduće proleTERSKO društvo, u kojem će nastupiti ogroman napredak produktivnosti i kada će cvjetati golemo obilje i raznovrsnost političkih oblika, gdje država neće djelovati kao dominantni aparat i – najvažnije – gdje je Partija podređena takvim povijesnim klasnim ciljevima u ulozi pedagoga (Lenjin 1960, tom 11, 207). To je ostao «neiskušani komunizam [...] koji nije predviđao samo oslobođenje radnika od šefova i potčinjenih od fetiša sistema, nego i oslobođenje naroda od države» (Cortesi 2010, 224-225, 227-235). U uvjetima divljačkog ratovanja i ekonomskog kaosa taj je program torpediran, a Lenjin nije imao izbora nego inzistirati na potpunoj disciplini i teroru. Međutim, čim su se okolnosti promijenile, postao je velik zagovornik NEP-a, dakle primjene tržišta uz državu.

Boris M. Kustodiev, *Boljševik* (1920)

Međutim, tokom okrutnog, gorkog i razornog sveopćeg građanskog rata, koji je trajao gotovo tri godine, Lenjinova se utopija suočila sa krajnjim argumentom vladara, golim nasiljem. Građanski rat je dodao tri milijuna mrtvih brojci od 2.7 milijuna žrtava svjetskog rata, uz nebrojene milijune ljudi koji su obilježeni doživotnim tjelesnim i duševnim ožiljcima, prognani iz svojih domova i osiromašeni. Rusija je bila, rekao je Lenjin, «poput čovjeka koji je pretučen gotovo do smrti; batine su trajale sedam godina, i pravo je čudo što uopće može šepati uz pomoć štaka!» ((Lenjin 1973 [1965], tom 32, 224). Civilna industrijska proizvodnja pala je na 20 % prijeratne, to jest, gotovo na nulu. U groznici krvavog i iscrpljujućeg rata za opstanak, veliki dio radničke klase i inteligencije fizički je uništen ili raspršen, a manji dio progutala je nova vlastodržačka klasa na različitim razinama; cijela demokratska komponenta odbačena je u korist neposrednih, surovih obrambenih i ratnih mjera. U «užasu građanskog rata, obje su strane prakticirale

masovna utamničenja, smaknuća bez suđenja, držanje talaca i druge oblike «masovnog terora» protiv pretpostavljenih neprijatelja» (Steinberg 2017, 98-99). No pobjednici su, kako Trocki tako i Staljin, postali «spremni prigrliti nasilje i prisilu kao sredstva za preobrazbu svijeta» – eshatološku okrutnost, blisku dubokim religijskim strujama i ogorčenju raširenom u narodu (usp. svjedočanstvo Rakovskog iz prve ruke, Rakovsky 1928, Tucker 1974, 55-63). Trocki se kasnije promijenio, Staljin nije.

Ukratko, kako je to Robert Tucker 1970-ih uvjerljivo pokazao, građanski rat «militarizirao je revolucionarnu političku kulturu boljševičkog političkog pokreta», favorizirao «spremnost na upotrebu sile, vladavinu putem administrativnih dekreta, centraliziranu upravu i prijekne sudove» te stvorio etos «surovosti, fanatizma i potpune netolerancije prema svima koji misle drukčije» (Tucker 1977, 91-92, Fitzpatrick 1985, 67-70, 73). Lenjin je shvatio da bi sloboda tiska i informacija, onako kako je to zamislio 1917 (Lenjin 1977 [1964], tom 26, 285), u uvjetima građanskog rata bila jednaka samoubojstvu (Lih 2011, 171), ali tradicija ograničavanja tih sloboda nastavila se i u mirnodopsko vrijeme. Ratni pobjednici morali su vladati čvrstom rukom, bez obzira na nezadovoljstvo odozdo, u vrijeme kada su opći kaos, glad i nastavak rata predstavljali jedinu alternativu. Bilo je mnogo onih koji su iskreno vjerovali kako takvo nasilje služi tome da jednom zasvagda okonča svako nasilje. A još je više bilo onih, i to u najvišim krugovima «Staljinovog tima» (Fitzpatrick 2015) te, posebno, u brzorastućem imperiju tajne policije koja je zamijenila Lenjinovu Čeku, kojima se to dopalo pa su čak počeli uživati u takvom «kostolomnom» ponašanju (Staljinov izraz). U praksi, to je podrazumijevalo korjenitu preobrazbu boljševičkog pokreta i partije: *etatizaciju* u punom opsegu, pri čemu su prisila i birokratska oligarhija na kraju igrale središnju ulogu.⁵ Neposredno

5 Proučio sam rasprave u Rusiji u članku «Bureaucracy. A Term and Concept in the Socialist Discourse About State Power», i kasnije u Jugoslaviji «Birokratski socijalizam. Diskurs praksisovaca o birokraciji i državnoj vlasti» (sada oboje u Suvin 2014), bez tabuiranog Trockoga, te zaključio da ovaj termin više zamagljuje stvari nego što prosvjetljuje.

nakon drastične regimentacije i neimaštine, što su počevši od 1914. primjenjivale sve europske države da bi mobilizirale privredu za totalni rat – s Ludendorffovim «ratnim socijalizmom» kao najistaknutijim primjerom – ruski «ratni komunizam» trajno je obilježio buduću sovjetsku politiku, od «dekulakizacije» do cikličkih orgija megalikvidacija, i dokinuo Lenjinov početni horizont.

Prema tome, u odnosu na zapadne kremljinologe (i staljinističke hagiografije), slažem se sa sve raširenijim uvjerenjem, od Tuckera do Liha, u postojanje *diskontinuiteta* između Lenjinovih i Staljinovih horizonata (Lenjin, *Država*). Obojica su bili izloženi neprestanim napadima iz kapitalističkog svijeta, neprispodobivom nasilju i bešćutnosti. Lenjin je bio spreman provoditi nasilnu diktaturu kad je to bilo nužno za spas revolucionarne vlasti, ali je očekivao da će se plebejske klase udružiti i prakticirati izravnu demokraciju kroz sovjete, tako da državni aparat na kraju odumre. Staljin je uživao u nasilju i držao da «klasna» borba postaje sve žešća pa državni aparat stoga također nužno mora i dalje rasti. Prvi je bio sklon otvorenim raspravama u Partiji – uz iznimku 1921., kada je smatrao, vjerovatno preuveličavši ozbiljnost situacije, da su potrebne izvanredne mjere – i potpuno demokratskim izborima odozdo u sva tijela vlasti; drugi je kako falsificirao tako i ograničavao pristup informacijama, i to isključivo za potrebe vladanja, s ponovnom uspostavom ogromne zone državnih tajni i neprovidnosti, a također je *de facto* zamijenio izbore imenovanjima odozgo (to jest, preko svog organizacijskog aparata).

2. Ishod, i dilema

U SSSR-u od 1917. do 1929., kao i u ključnim razdobljima drugih revolucija, komunistička partija bila je dvoglavi Janus, odgovoran za neka izuzetno važna oslobođenja, a zatim porobljenja (Suvin 2014, 147-155). Crno lice Janusa uglavnom predstavlja Staljin, čija je vlast

postala apsolutna u 1928./29. Vrlo brzo nakon toga nikakva partija više nije bila u središtu moći, nego tajna policija i jezgre visoke državne administracije, ujedinjeni Staljinovim autoritetom i potčinjeni njemu. Staljinistički valovi kolektivizacije sela, čistke Partije a zatim i šireg stanovništva, rezultirali su milijunima uhićenih i prognanih kao i odstrelom cijele generacije starih boljševika, osim članova vladajuće ekipe, i stalnom paranojom usmjerenom protiv svakoga tko bi se mogao pretvoriti u protivnika. U tom razdoblju, povratna sprega izvornog lenjinizma između vođa i plebejske demokracije pretvorila se u staljinističko oligarhijsko tlačenje naroda, potpomognuto surovim taktičkim potezima lišenima svakog principa - *begriffslos*, kako bi rekao Marx - osim očuvanja državne vlasti. Lenjin je pred kraj života postao donekle svjestan toga, ali nije mogao mnogo toga poduzeti (Lewin 1970, Ali 2017, 152, 312-324).

Kolektivizacija seoske proizvodnje dovela je do pat-pozicije: s jedne strane, zemlja nije gladovala, s druge strane, s obzirom na nedostatak mehanizacije, proizvodnja je bila slaba i neučinkovita pa se hrana morala stalno uvoziti. Međutim, cijena slamanja seljaka kao klase s vlastitim interesima bila je visoka: tako je nastalo novo kmetstvo sačinjeno od većine koja nije uspjela pobjeći u gradove, što je zatim postalo podloga za povratak konzervativnom poretku. Radnicima koji su preživjeli Građanski rat oduzeta je svaka politička moć, te su bili izloženi rastućim pritiscima na radnom mjestu, dok ih je možda 10-15% prešlo u niže i srednje redove oligarhije (usp. Filtzer 1986, pogl. 1, 4, i *passim*). Pošto je realna plaća između 1928. i 1932. pala na manje od polovine, i onda se polako dizala do 1940. kad je bila otprilike polovina one iz 1928. (isto 7 i 91), stopa eksploatacije radnika se u tom intervalu dakle otprilike udvostručila. Usto se razvijao ogromni sektor robovskog rada pod vlašću tajne policije, po pravilu u strahovitim koncentracionim logorima. Nije sasvim jasno kakav je to točno društveni sustav ostvaren pod njegovom vlašću: bio je to povijesno jedinstveni skrpareni monstrum, u kojem su se ispreplitale potpuno oprečne niti,

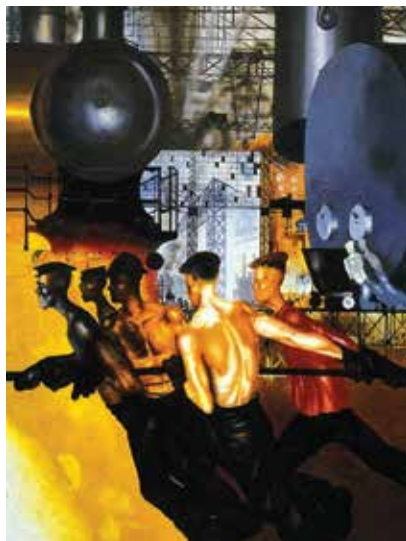
od carizma do fordizma, revolucionarne dinamike i reakcionarnog patrijarhalizma, unutar politike straha i tjeskobe, ustvari državnog terora.⁶ Očito, zasnivao se na nasilnoj prvobitnoj akumulaciji kapitala kroz iskorištavanje radnog stanovništva, posebno seljaštva, od strane relativno malobrojne oligarhije: «Staljinizam kao revolucija odozgo bio je proces izgradnje države, građenja snažne, visoko centralizirane, birokratske, vojno-industrijske sovjetske ruske države» (Tucker 1977, 95). Vlast je funkcionirala u trajnom, mada licemjerno nikad proglašenom, izvanrednom stanju.

No uprkos ogromnih traćenja osoba i materijala (usp. Rakovsky 1981) i postignuća su bila divovska, kao što pokazuje devet milijuna ljudi koji su između 1926. i 1939. nahrupili sa sela u gradove na radna mjesta u industriji i oko nje: društvena podrška staljinizmu dolazila je upravo iz tih uzlazno mobilnih slojeva, s rubova sitne buržoazije i iz dijela novopridošlih radnika (u vladajućoj klasi Sovjetskog Saveza, koja je brojala možda nešto više od milijun ljudi, radnici su 1928. činili otprilike petinu) (Fitzpatrick 1982, 128, 133). Režim je našao svoj «društveni mandat» ili opravdanje – kao kasnije u Jugoslaviji i Kini – u garanciji sigurnih radnih mjesta i osnovnih socijalnih usluga za mase urbaniziranih seljaka, uključujući obrazovanje kao glavni put za napredovanje u društvu. No njegovi kruti oblici proizvodnje u krajnjoj liniji ipak nisu mogli konkurirati razvoju proizvodnih snaga u kapitalizmu, posebno nakon 1950-ih, te su u tom dvoboju i propali.

Usprkos tome, jedna je činjenica neporeciva: ponajviše zato što su svi u SSSR-u očekivali da će prije ili kasnije izbiti gadan rat, car Koba Grozni uspio je izgraditi sasvim nesocijalistički industrijalizam u toj ogromnoj zemlji, baziran na teškoj industriji i željeznicama, koji je spriječio Hitlera da osvoji Europu (Ali 2017, 238). To je povijesno postignuće od svjetske važnosti. Danas je neupitno da je staljinizam bio

6 Da bismo razumjeli to dubokomorsko čudovište, držim da moramo razraditi Trockijev «zakon kombiniranog razvoja» nakon revolucije u zaostalim zemljama. Vidi 3. dio.

neizrecivo gnjusan sistem, no je li u tom trenutku bio neizbježan? Je li postojao *alternativni način* industrijalizacije, koji bi bio jednako ili čak i više učinkovit, a ne bi odvodio od Lenjinovog glavnog plana o savezu između gradskih radnika i seljaka – ma koliko ga ovi posljednji nevoljko dočekali – u policijsku državu s milijunima žrtava nakon 1928.? Lenjin je držao da je nasilno nametanje brze kolektivizacije proizvodnje seljacima ustvari «bezobrazie, čisti bezobrazluk» (Lih 2011, 203) te se zalagao za zadruge koje će služiti kao primjeri, za kulturalni odgoj, posebno žena, i više industrijske robe kao mamac za seljaštvo. Buharin je bio sklon tom putu, ali je isto tako bio spreman na industrijalizaciju «puževim korakom», zasnovanu na rastu životnog standarda (Cohen 2009, xxii i dalje, Tucker 1974, 398-399). Ako se vladavina čvrstom rukom [tvērdaia vlast'] – posebno kada se očekuje novi kvalitativni skok u proizvodnoj organizaciji, kao što je to predviđao Staljin – nužno oslanja na nasilje kao konačnu instancu vlasti, koliko je nasilja bilo potrebno i opravdano? Zasigurno, kvalitativno manje nego što je Staljinu bilo potrebno i nego što mu se dopadalo. Bi li se na taj način u dovoljnoj mjeri provela teška industrijalizacija do 1941.? Ne znamo.

Jurij I. Pimenov,
Daj tešku industriju! (1928)

Prvi zaključak o Ruskoj revoluciji stoga glasi da je bila riječ o događaju od velike važnosti koji je oblikovao cijelo «kratko 20. stoljeće», ravnopravnom svjetskim ratovima, procvatu tehnologije i usponu fašizma. Ona je stvorila radikalnu aporiju između postignuća i cijene: obadvoje su bili divovski. Po meni, pobjeda nad nacizmom predstavlja njeno središnje značenje i značaj za svjetsku politiku.

3. Vrednovanje; arheopteriks

Faktički i ideološki, neposredni kontekst Ruske je revolucije došao i prošao. No njen dublji smisao i pouke iz nje nisu. Kako ih možemo shvatiti?

3.0. Aksiom, i tri pretpostavke

Svako pojedino stajalište ili stav u životu, pa tako i u povijesti i u historiografiji, zasniva se na nizu ili gnijezdu pretpostavki. Općenite i središnje pretpostavke koje se dalje ne preispituju nazivaju se aksiomi. Od kojih bismo aksioma mogli poći u našem istraživanju posljedica velike Ruske revolucije? Dijagnoza je uvijek u povratnoj sprezi s prognozom; neophodna postojanost nade prožeta je manjim ili ogromnim razočaranjima. «Činjenične istine» podliježu pravu veta naših izvora dok mozgamo o njima, te našoj interpretaciji i rekonstrukciji: ne samo što se svaka činjenica utvrđuje isključivo s određenog gledišta – koje stoga mora biti jasno izrečeno – nego se smrznuta predmetnost «činjenica» vraća svojoj izvornoj prirodi i ponovno postaje događaj svaki put kad se dodaju nove «činjenice». Još od Droysena, historiografija shvaća da se «činjenice moraju sagledavati u svjetlu važnosti koju dobivaju na temelju svojih učinaka» (Droysen 1967, 133-134).

Svoj aksiom preuzimam od Hegela: «Lišena prosudbe [*Urteil*] povijest prestaje biti zanimljiva. [...] Svaka prava historiografija mora

znati što je bitno; zauzima stav [*ergreift Partei*] u korist bitnog i čvrsto se drži [*hält fest*] onoga što se na to odnosi» (Hegel 1959, 135, 282). Prema tome: što je za nas ovdje *das Wesentliche*, ono bitno? Ili, skromnije, neke početne pretpostavke od kojih bismo mogli poći kada promišljamo o poukama za nas danas?

Prvo, moramo ponovno staviti naglasak na teleologiju ili svrhovitost, koja predstavlja proces stremljenja, a povratak primjeni tog pojma čini se karakterističnim za moderno poimanje prirode (Collingwood 1945, 13 i dalje). To više nije teistička teleologija, s Aristotelovom svjesnom svrhom što na neki nepoznat način silazi iz visina, nego je utemeljena na analogiji s evolucijskim povijesnim procesima; to jest, nova spoznajna paradigma temelji se na povijesnom vremenu dugog trajanja. Za razliku od Aristotelove konačne svrhe u njegovom dovršenom svijetu kakav isključuje radikalne novosti, sam potencijal često može izmamiti postojanje iz zbiljnosti. Procesna potencijalnost ontološki prethodi zbiljnosti, koja ostaje njezin povijesni uvjet (Grene 1966, 250). Prema tome, vrijeme također podrazumijeva negativnost, ono što još nije a može i ne mora biti: biće se rađa iz Nietzscheovog oceana nebića. Teleološki pojmovi, recimo klijanje biljaka, «određuju biologov izbor podataka i problema» i dozvoljavaju potpun, uvijek dovršen opis; onoliko koliko taksonomija ovisi o prepoznavanju tipova, teleološki pojmovi su također operativni i mogu biti eksplanatorni (isto, 236-238). Prošlost i sadašnjost na neki način ovise o budućnosti, o «primamljivosti forme koja još nije ostvarena», kako kaže Alfred N. Whitehead, a življeno vrijeme predstavlja napetost između protenzije, stremljenja prema naprijed, i fakticiteta (isto, 245, Suvin 2012, 261-307); materija je tada posljednja linija otpora jednako kao i nužna potpora formi (Grene 1966, 247-249). Da navedem jedan primjer: telos ili svrha letenja u ptica uključuje razvoj krila i preoblikovanje cijelog tijela (mišića, živaca, cirkulacije), oblikuje cijelu fiziologiju. Njena niža razina određuje uvjete mogućnosti za ostvarivanje događaja višeg stupnja organizacije, a više svrhe ili razlozi – ovdje, letenja – su načela orga-

nizacije ili norme za one niže. Međutim, postanu li uvjeti niže razine ograničavajući, mogu biti odbačeni (isto, 233-234). Ukratko, razvojem krila život je osvojio niz novih ekoloških niša u koje se nakon toga mogao širiti.

Prema tome, drugo, povijest je *izvediva* [*machbar*], ogromne kolektivne snage što proizlaze iz ljudi i njihova organiziranja mogu je radikalno i ponekad brzo promijeniti. To ima i svoju lošu stranu; naime, povijest postala *totalizirajuća* zbog dva premoćna faktora, tehnološke moći i organizacije masa – prevažnih novih utjecaja što određuju naš laički horoskop, supersila ili novih božanstava, suvremenog lica Sudbine. Kao i u svim prethodnim epohama, povijest uzdiže milijune, ali grubo gazi preko i kroz bar još toliko ljudi. Postoje duga razdoblja stagnacije, ali i nenadana *ubrzanja* i dinamički lomovi ili skokovi (Adams 2008). Generacija Ruske revolucije – i moja generacija Drugog svjetskog rata – proživjele su po pola tuceta političko-egzistencijalnih epoha svaka. Kako je to briljantno rekao mladi komunist:

«Stalno revolucioniranje proizvodnje, neprekidno potresanje svih društvenih stanja, vječna nesigurnost i kretanje izdvajaju i odlikuju buržoasku epohu od svih ranijih. U njoj se rastvaraju svi čvrsti, zahrđali odnosi zajedno sa starinskim predodžbama i nazorima koji ih prate, dok svi novostvoreni odnosi zastarijevaju i prije no što stignu okoštati. Sve što je čvrsto i postojano pretvara se u dim, sve što je sveto biva oskrnavljeno, i ljudi su naposljetku prisiljeni da na svoj životni položaj i na svoje međusobne odnose pogledaju trezvenim očima.» (Marx/Engels 1973, 27).

Treće, izvedivost uopće ne znači potpuno preciznu realizaciju strogo u skladu s nacrtom. Masovne ljudske aktivnosti zbrkani su paralelogrami sila, ne mogu se točno proračunati i njihov rezultat nije siguran. Ljudske aktivnosti obilježava određeni stupanj *slobode*, njihove izvje-

snosti u najboljem su slučaju vjerojatne i statističke. No, postoje dugoročne ekonomske i psihološke konstante, koje u pravilu odnose prevagu – poput «kulturne», tj. političke i ideološke, zaostalosti Rusije – ali i manjina, pa i pojedinačni akteri koji mogu kratkoročno prevladati (da je Lenjin 1917. utamničen ili ubijen, sigurno ne bi bilo Oktobarske revolucije). Pokušavamo razabrati najizgledniju vjerovatnost, a zatim se angažirati: *on s'engage, et puis on voit*, rekao je Napoleon o svojim bitkama (mada je svakako nastojao osigurati da njegovo topništvo bude na najvišem brdu). Sadašnjost možda i jest jako mračna, ali budućnost je otvorena.

Ukratko, to novo božanstvo nije svemoćno. Ovisi o svima nama ili proistječe iz nas. U nekim presudnim trenucima (Prigogine-ove točke bifurkacije), šačica nas – ako se marljivo priprema tokom epohe stagnacije – može imati nesrazmjerno velik utjecaj. I opet, ne znam nikoga tko je to rekao bolje od Marxa: «Ljudi prave svoju vlastitu historiju, ali je ne prave po svojoj volji, ne pod okolnostima koje su sami izabrali, nego pod okolnostima koje su neposredno zatekli, koje su date i naslijeđene» (Marx 1973, 145).

3.1. SSSR kao arheopteriks

Arheopteriks je bio međuoblik između ptica i malih dinosaura, veličine gavrana, a njegov fosil nađen 1860-ih u Njemačkoj sjajno je potvrdio Darwinove teze, mada pod cijenu određene revizije promišljanja o prelazima između životinjskih carstava. Imao je perje, krila, šuplje kosti, jadicu i reducirane prste poput modernih ptica, no bio je mesožder. Od krvožednih je dinosaura zadržao oštre zube, dugačak koščati rep, trbušna rebra i, ne najmanje važno, prste s kandžama s po jednom zakrivljenom ubojitom kandžom na drugom prstu svakog stopala, koju je mogao držati visoko iznad tla kako bi vrh ostao oštar i spreman za

akciju. Vjerovatno je mogao letjeti; po svoj prilici, mogao je lepršati i tako prelaziti kratke udaljenosti, ali moguće je da je istog dana trčao, skakao, jedrio na zračnim strujama i lepršao. Možda je imao primitivni metabolizam koji sam generira tjelesnu toplinu, ali njegov metabolički sustav nije bio dobro podešen kao u kasnijih toplokrvnih životinja, tako da je rastao sporije od većine ptica. U arheozoologiji se vodi kategorizacijska svađa oko toga nije li to ipak bio mali dinosaur, ali su mu najnovije studije vratile status «bazalne ptice»; u međuvremenu su u Kini otkrivene i druge prelazne vrste slične naravi.⁷

Archeopteryx (nacrta Emily A. Willoughby)

Tkogod pozna hipotezu Trockog – kako ju je razradio Moshe Lewin (Lewin 1985), a kasnije Michael Löwy (Löwy 1981) – o «kombiniranom i nejednakom razvoju» zaostalih zemalja nakon revolucije, razabrat će u arheopteriksu gotovo savršenu analogiju za SSSR. Prema

7 Usporedi stranice <https://www.livescience.com/24745-archaeopteryx.html>; <http://ucmp.berkeley.edu/diapsids/birds/archaeopteryx.html>; <http://www.newdinosaurs.com/archaeopteryx/>.

toj hipotezi, revolucija vodi u suživot i uzajamno sakaćenje između najrazvijenijih komunističkih oblika i nepreglednog reda strašno zao-stalnih patrijarhalnih, sitnokapitalističkih i autokratskih odnosa među ljudima. Dok se ove posljednje vrtoglavom brzinom vuče naprijed, oni stvaraju raznorazne kontaminacije koje pak vuku natrag socijalističke odnose jednakosti i bratstva, a slobodu da ni ne spominjemo. Glavni zaključak mog proučavanja Jugoslavije kao blažeg primjera (Suvin 2014) glasi da upotreba države kao izravnog upravitelja privrede te militarističke vladavine koja zaobilazi pisane zakone kao glavne metode garantira pobjedu za sile koje vuku prema natrag, pošto guši samoupravljanje i demokratsku inicijativu odozdo.

Borba za oslobođenje odnosa u industrijskoj i drugoj izravnoj proizvodnji ne može napredovati kako treba bez rasprave koja bi bila barem onoliko slobodna koliko i u jednoć istinski parlamentarnom kapitalizmu – ili u SSSR-u 1920.-26., ili u Jugoslaviji 1955.-65., ili na Kubi 1961.-64.

Dakle, je li SSSR bio oligarhijska vladavina kolektivnog državnog kapitalizma, začetak socijalizma (komunizma) izobličen iz sigurnosnih razloga ili pak neka treća, još nepoznata kombinacija ili vrsta? Kao što smo saznali od Lenjina, u Rusiji su 1921. postojale različite ekonomske baze za takvu prosudbu.⁸ Najrazumnije je zaključiti da se radilo o promjenljivom međusobnom sudaranju i kontaminaciji svih tih mogućnosti; ipak, postojale su određene «dominante» (Mao Zedong 1968, 51-59, 79-133), koje nam omogućuju da raspoznamo različite periode ili faze. Ugrubo, za moje svrhe ovdje, to su:

⁸ U tom izuzetno važnom govoru Lenjin je zaključio da su u Rusiji 1918. postojale sljedeće «socioekonomske strukture»: 1. patrijarhalna, tj. uglavnom «prirodna» poljoprivreda kojom se bave seljaci; 2. robna sitnoproizvodnja (to uključuje većinu onih seljaka koji svoje žito prodaju); 3. privatni kapitalizam; 4. državni kapitalizam; 5. socijalizam (Lenjin 1960, 289-313.). Poredao ih je po stupnju korisnosti pa je stoga bio skloniji snažnijoj ulozi državnog kapitalizma umjesto robne sitnoproizvodnje, koja dovodi do gladi.

- ★ 1918.-21., «ratni komunizam», vladavina Partije, pobjeda u Građanskom ratu, zemlja je potpuno razorena;
- ★ 1921.-28., NEP, polagani ekonomski oporavak, unutarpartijski sukobi uz postupan uspon Staljina, «iskonski grijeh» (Moshe Lewin) zabrane frakcija iz 1921., nitko nema potpunu prevlast;
- ★ 1928.-32., Staljin dominira, uspijeva progurati kolektivizaciju sela čeličnom šakom i uz nepotrebnu eskalaciju nasilja, uspon tajne policije;
- ★ 1934.-41., puni staljinizam, industrijalizacija, uništenje najviših boljševičkih redova iz 1917.-28., dominacija tajne policije.

Iskoristimo spoznajne potencijale analogije između arheopteriksa (začetak leta koji je mogao nadvladati silu težu) i Ruske revolucije s njenim posljedicama (začetak skoka u carstvo slobode koji je mogao nadvladati klasno društvo). Analogije imaju svoje granice, ali ipak idu dovoljno daleko da nam pomognu shvatiti kako je evolucija dugotrajna, kako «skokovi» između središnjih kategorija ili carstava bića – onako kako ih shvaćamo – mogu biti jalovi i monstruozi, te, posljednje ali ne i najmanje važno, kako je priroda (i društvo kao dio prirode) rasipna životima i neuspjesima, a njen je proces ipak trajan i otvoren.

Što god da je SSSR bio, neupitno je bio rani i evolucijski gledano nezadovoljavajući entitet. Međutim, na mnogo je načina i danas veoma poučan za naše promišljanje o tome što baštiniti (samu Oktobarsku revoluciju i izvornu plebejsku demokraciju), a što izbjevati (nasilne metode i staljinističku autokraciju).

4. NEKOLIKO POSLJEDICA SADA I OVDJE

4.1. U teoriji

Iz svega gore navedenog slijedi da naš glavni horizont nužno ostaje frontalno neprijateljstvo protiv kapitalističkog osiromašivanja i nasilja (gdje nevidljivu ruku tržišta prati itekako vidljiva šaka), koje se obično nazivalo revolucijom, te da prema njemu valja što žurnije kretati. Kako to možemo nadopuniti poukama iz «duge» Ruske revolucije? Ovdje ću samo kratko sažeti argumente i želje što sam ih ranije u tom pogledu iznio (Suvin 2013, Suvin 2016(a), Suvin 2016(b)), te ću zamisliti vektor za pristup i korak dalje. Jer, kako pokazuje i ovaj esej, danas smo duboko poraženi. Slom radikalne ljevice oko 1990. nije bio samo političko-ekonomski nego i slom njene ideologije i filozofije: cijela «znanstvena paradigma» marksizma od Engelsa do «nove ljevice» osuđena je za pogrešno shvaćanje onoga što je mislila da je ispravno shvatila. To nije sasvim točno ni pošteno, ali je bilo u skladu s politički istaknutim i često dominantnim uvjerenjima te paradigme koje su bile povezane s postojanjem i vrijednošću SSSR-a. Sada i horizont treba preformulirati: to je naš prvi zadatak. Za početak, moramo dobro očistiti naočale.

To je moguće samo ako se ispune dva uvjeta. U teoriji, to prvo znači da se ne smijemo odreći ni Marxa niti pouka – u dobru i zlu – iz povijesti marksizma i socijalizma/komunizma. To uključuje krajnji cilj (kako kaže *Komunistički manifest*, «asocijacija u kojoj je slobodan razvoj svakog pojedinca uvjet slobodnog razvoja za sve» – i obratno) i glavnog posrednika, odnosno, ulogu i profil avangardne partije. Parafrazirajmo njegovu možda malčice previše slavnu *11. tezu o Feuerbachu* kao «marksisti su samo različito interpretirali Marxa; radi se o tome da ga se izmijeni» – a pritom sačuva njegov trajni epistemološki i oslobodilački horizont. Isteklo je vrijeme za *Trauerarbeit*, kako je Freud elegantno označio psihološko suočenje i izlazak iz procesa

žalovanja nakon smrti drage i važne osobe, da bismo bili dorasli životu nakon takvog gubitka.

Marx je izvukao sljedeću pouku iz propale Francuske revolucije iz 1848.-50.:

«Ali revolucija, koja ovdje ne nalazi svoj kraj nego svoj organizacioni početak, neće biti revolucija kratkog vijeka. Sadašnje pokoljenje nalikuje na Jevreje koje je Mojsije vodio kroz pustinju. Ono ima ne samo da osvoji jedan novi svijet, ono mora da siđe s pozornice da bi učinili mjesto ljudima koji su dorasli novom svijetu.» (Marx 1973, 104).

«Sadašnje pokoljenje» – kakav romantični optimist! Šest je pokoljenja prošlo, a još čekamo...

Drugo, moramo dopuniti našu epistemologiju (filozofiju spoznaje) uvidima koji nisu samo prikladni razdoblju teorije relativnosti i kibernetike, interneta i genetskih manipulacija nego, i ponajviše, smrtno ugroženoj i stoga strašno opasnoj zvijeri financijskog kapitalizma, njegovom globalnom terorizmu, ratovima i razdvajanju ljudskog metabolizma od prirode. Marxovo temeljno epistemološko pravilo može se formulirati na sljedeći način: *o predmetu znanja prosuđuje se gledajući unatrag iz budućih mogućnosti, koje u povratnoj sprezi s tim predmetom daju normativne kriterije za prosudbu.*

Tatlin, Vladimir E.
Monument zgrade
za 3. Internacionalu
(maketa, 1919)

4.2. U praksi

Politički gledano, gore navedeno znači da treba inzistirati na tri fokusa. Kako sam opširno razložio, predmet svega toga je ogromna većina koja živi od svog rada, koju opet možemo zvati *proletarijatom* u širem smislu ili *plebejcima*.

Prva dva fokusa su poznata i manje-više prihvaćena u redovima cijele misleće Ljevice. To su *puna i uglavnom izravno organizirana demokracija* te *ekosocijalizam*. Trebamo pronaći mudar način primjene triju oblika demokracije – asocijativne, izravne i izborne – koji neće odstupati od središnjih klasnih interesa, ali će ih integrirati sa svim drugim (rodnim, etničkim itd.) interesima samoodređenja pojedin-

ca i živoga rada. Pad potpuno iskvarenog sovjetskog bloka znači «da bi neki drugi komunizam također mogao biti moguć» (Harvey 2010, 227).

Što lenjinizam nije imao, niti je povijesno mogao imati, jest teoretski okvir za zbivanja nakon dolaska revolucije na vlast – za vojnu, ekonomsku, organizacionu, i u konačnoj instanci psihološku vlast. Pod psihološkime podrazumijevam operativnu svijest kako radnih masa tako i političke avangarde. Marxov veliki princip da «teorija takođe postaje materijalna snaga čim zahvati mase, [što je moguće] čim postane radikalna» (Marx 1985) može se za njih proširiti tako da važi za svu operativnu svijest. Ukratko, lenjinizam nije posjedovao teoriju politike nakon revolucije, kada se međunarodne klasne borbe stapaju s nužnim sukobima oko odlučivanja unutar jedne državne zajednice na svim razinama (Lazarus 2013, 181-190. U tom situiranju, tvrdi Lazarus, jedina revolucija koja se može korisno usporediti sa ruskom jest ona francuska nakon 1789.; posebno su zanimljive njegove skice nove politike Saint-Justove).

Da navedem jedan primjer: sada uviđamo da usko grlo koje određuje društveni način proizvodnje – stvaranje društva u kojem se može živjeti – više nisu *proizvodne snage*, koje u razvijenom kapitalizmu već mogu premašiti potrebe čovječanstva (a danas se najčešće zlorabe za proizvodnju pomodnog smeća i ratnog materijala), nego *odnosi u proizvodnji*, tj. odnosi među ljudima koji su specifični za određenu fazu proizvodnih mogućnosti. Taj pomak potpuno odgovara pomaku središnjeg klasnog antagonizma od uglavnom vlasti nad sredstvima proizvodnje (kapital spram eksploatirane radne snage) do uglavnom brojnih isprepletenih odnosa moći. Strukture i institucije koje oblikuju mišljenje osoba ostaju važne, ali je isto toliko važna svijest tih osoba – što takođe znači i kultura, na kojoj je Lenjin pred kraj života insistirao – koja mijenja te strukture. Najhitnije je da se potpuno osvijestimo kako o ratnim opasnostima (Suvin 2006, Boal et al. 2005) tako o kapitalističkom ekocidu, koji se odvija velikom brzinom i mije-

nja sve karte na stolu (Klein 2014). Prema tome, treba nam planirano, demokratsko i prosvjetljeno društveno upravljanje proizvodnjom i distribucijom roba, uključujući ukidanje štetnog agrobiznisa koji je zamijenio seljake, jer će se inače stotine milijuna ljudi suočiti sa stoljećima strašne bijede, ropstva i masovnih ubojstava, a cijela bi naša vrsta Homo sapiens mogla posve nestati.

No organizacijsko posredovanje ključno je za čitav naš rad i budućnost. Moj aksiom ovdje glasi da nam, nakon propasti kako staljinističke partije tako i anarhističkog «pokreta svih pokreta» nakon (recimo) 1950-ih i 1960-ih, treba obnovljena partija u sprezi s pratećim pokretima. Istina, «svaka učinkovita organizacija u modernom industrijskom društvu obično je donekle birokratizirana»: njezini su polovi neučinkovita bezgranična sloboda i okoštavanje (Hobsbawm 2008, 54-55). Međutim, kako je to spretno rekao Daniel Bensaïd, «politika bez partije kao organizacijskog oblika ustvari je politika bez politike»; ili, da budemo jasniji, to je politika koja će sasvim sigurno biti neučinkovita:

«U kapitalizmu, izrabljivački odnosi i klasni sukobi čine sveobuhvatan okvir, koji spaja i objedinjuje sva druga proturječja. Sâm kapital veliki je ujedinitelj koji podređuje svaki vid društvene proizvodnje i reprodukcije, preoblikuje funkciju obitelji, određuje društvenu podjelu rada i potčinjuje zakonu vrijednosti uvjete društvene reprodukcije čovječanstva. Ako je tome doista tako, partija, a ne samo zbroj društvenih pokreta, najbolji je agens za svjesno ujedinjenje» (Bensaïd 2001).

Drugim riječima, kolektivni prenos, uz modifikaciju, s udaljenog horizonta i teorije u sada i ovdje može se ostvariti samo pomoću «ranije nepoznate discipline [...] praktične discipline razmišljanja» (Badiou 2009, 177). To je, ustvrdio bih, istovjetno Lenjinovoj izvornoj ideji militantne i disciplinirane partije koja predvodi pokret cijelog naroda

(bez vladajućih klasa), kako su to dokumentirali Tucker (Tucker 1987, 39) i Lih (Lih 2011, 14-15, 94 i dalje). Međutim, Ruska revolucija trebala bi nas naučiti da etatizacija partije na vlasti predstavlja neprestanu smrtnu opasnost protiv koje se treba neprestano boriti, i da je snažna plebejska demokracija, koja na svim razinama omogućuje promjene rukovodećeg političkog kadra, neophodna. Hoće li se to odvijati kroz frakcije unutar jedne partije ili kroz formalno više partija, to ovisi o situaciji od slučaja do slučaja (kategorija «situacije» [kao i «zadaca» u njoj] karakteristična je po Lenjina, pronicljivo primjećuje Lazarus 2013, 198).

Takva obnovljena partija s donekle izmijenjenim modelom i stavom sigurno bi se borila za pristup vlasti utemeljenoj na državnoj sili i nasilju, ali bi se njima smjela služiti samo pod dva uvjeta. *Prvo*, ako i kada ima – poput boljševika 1917.-21. – suglasnost, aktivnu ili pasivnu, jasne većine radnika ili plebejaca u širem smislu. Izbjegnemo li potpuno ukidanje građanskih prava u – proglašenom ili neproglašenom – građanskom ratu i/ili fašizmu 2.0 (Suvin 2017), gramscijevska hegemonija proleterijske partije mora ići ruku pod ruku s demokracijom od baze prema gore. I, prije svega, u samoj partiji: interna struktura radikalne partije mora biti primjer plebejske demokracije koju želi propovijedati. *Drugo*, to znači da partija dijalektički mora upravljati državom, a istodobno zadržati kritičku distancu spram faktora prisile u svakoj hegemoniji, naime pažljivo promišljati o nužno pragmatičnim i obično nasilnim odlukama države (Gramsci je to tako dobro shvaćao dobrim dijelom i zato što je pred očima imao primjer Katoličke crkve, u rasponu od cezaropapizma – kojim se i Staljin na kraju poslužio – do njene postfeudalne politike «dvojne vlasti», koja proizlazi kako iz masovnih organizacija tako i iz preostale crkvene strukture vlasti⁹).

9 Jako su me zanimali Badiouovi prikazi (Badiou 2009, 145-47, 154-55 i 189), koji se podudaraju s onim što sam zaključio u «15 teza» i cijeloj knjizi *Samo jednom se ljubi*, iako se ne slažem s nekim njegovim zaključcima i nazivljem. Posao bi mi bio lakši da sam znao za njegove pionirske radove iz 1980-ih i 1990-ih.

Ruska revolucija uskoro je zaglavila u potpunom odsustvu i potiskivanju takve demokratske vladavine odozdo prema gore u nužno konfliktnom procesu odlučivanja na svim razinama društva, što ključno uključuje i njegove najvažnije institucije – Marx (kao i Balibar i Badiou) misli upravo na to kad govori o diktaturi proletarijata.¹⁰ Zastarjelo je danas, nakon Ruske revolucije i iskustava njenih nasljednika – kao što su Mao, Tito, Castro i Ho – čak i Marxovo izjednačivanje svake politike s potpuno antagonističkom klasnom borbom, iz čega je zaključio da će društvo trebati sve manje politike kako takve borbe budu jenjavale. Problem političke vlasti u socijalizmu ili komunizmu valja ponovo promisliti; naime, čak i u odsustvu antagonističkih klasa, raspoređivanje društvenog rada ostaje neminovno, bitno, i na određeni način konfliktualno (Wood 1986, 155-159). Treba takođe uzeti u obzir nova iskustva poput onoga pobune mladih u cijelom svijetu, koja počinje 1950-ih i doseže vrhunac 1968. do 1971., zatim ustanka u Chiapasu, kineske kulturne revolucije (Badiou 2009, 89-133), i mnoga druga o kojima premalo znam. Da se poslužim riječima kojima je Kouvelakis zaključio svoju knjigu: «[K]omunizam je beskonačni, samokritični povratak demokratske revolucije» (Kouvelakis 2003, 352). To je organizirano kolektivno oslobođenje povijesnog čovječanstva.

Moja diskusija što Ljevica može baštiniti od Ruske Revolucije mogla bi se rezimirati kao: treba nam i marksizam i lenjinizam kao temelji na kojima da gradimo dalje, ali nam sigurno ne treba Staljinov marksizam-lenjinizam.

I na kraju, ali nikako ne i najmanje važno, moramo se vratiti

Iskustva Katoličke crkve (i nekih paralela u azijskom budizmu) mnogo su bogatija no što ovdje naznačujem, a obuhvaćaju napetost između polova «ecclesia militans» i «ecclesia triumphans» kakva nužno obilježava svaki pokret za povijesno spasenje cijelog čovječanstva – a vidljiva je, na primjer, u najvažnijim «redovima».

10 Složeni rimski termin «diktatura», drag klasičaru Marxu, a koristan i za Lenjina (ključno, podrazumijevao je strogo ograničeno trajanje), nakon 1917. toliko je iskvaren upotrebom u staljinističkom kao i u kapitalističkom kontekstu da se njime više ne bih služio za potrebe praktične agitacije.

političkoj viziji koja će biti globalna poput Lenjinove. Za početak, treba uračunati dva važna nova faktora. Prvo, burni svjetski financijski kapitalizam pridodao je «mirnodopskom» uništavanju ljudi kroz izrabljivanje i prateće pozljede ljudskog tijela, što traje od pamtivijeka, izravan pokolj stotina tisuća, uskoro možda i milijuna, ljudi putem državnog terorizma (Suvin 2011, 236-306) uz primjenu eksplozivnih sredstava visokog reda. Za njega je trajno, mada neproglašeno, ratno stanje postalo redovni način poslovanja. Drugo, danas postoji «transnacionalna» klasna frakcija svjetskog kapitalizma, čvrsto usidrena u trijadi Svjetska banka – Međunarodni monetarni fond – Svjetska trgovinska organizacija, koja održava koordinacijske sastanke na Svjetskom ekonomskom forumu u Davosu. Iz svih tih razloga, komunistički pokret očito mora uspostaviti jednako učinkovitu globalnu koordinaciju i obranu. Model triju Internacionala treba korigirati u gore objašnjenom smislu. Vjerovatno bi trebalo posvetiti još jedan cijeli esej vojnim poukama Ruske revolucije iz 1917.-45. te nužnosti uspostave međunarodnog mira i potpune zabrane oružja masovnog uništenja kao i usrdnoj borbi za te ciljeve.

Citirajući Lenjinovu definiciju revolucionarne situacije, Jodi Dean primjećuje da u takvoj situaciji klase kojima se vlada «moraju željeti na komunistički način [...]. Bez kolektivne, komunističke želje, revolucionarni prevrat odvija se u kontrarevolucionarnom smjeru» (Dean 2012, 198). A upravo se to događa u Europi i SAD-u počevši od otprilike 2008. kroz uspon fašizma 2.0, koji iskorištava zgađenost «srednjih» klasa raširenom društvenom korupcijom i zahtjeve nižih klasa za opstankom i poštovanjem. Bez antikapitalizma nema ni učinkovitog antifašizma; stoga, ne mogu zamisliti veći ulog.

- [Adams, Henry.]** *The Education of Henry Adams*. Charlottesville: Virginia University Press, 2008.
- Ali, Tariq.** *The Dilemmas of Lenin*. London/New York: Verso, 2017.
- Anweiler, Oskar.** *The Soviets: The Russian Workers', Peasants' and Soldiers' Councils, 1915-21*. Prev. R. Hein. Paris: Pantheon, 1974.
- Badiou, Alain.** *L'Hypothèse communiste*. Fécamp: Éditions Lignes, 2009.
- Benjamin, Walter.** *The Arcades Project*. Prev. H. Eiland i K. MacLaughlin. Cambridge: Harvard University Press, 2002.
- «O shvatanju istorije», Online: <https://anarhisticka-biblioteka.net/library/walter-benjamin-o-shvatanju-istorije>.
- *Gesammelte Schriften*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1972ff.
- Bensaïd, Daniel.** «Leninism in the 21st Century». Online: <https://www.marxists.org/archive/bensaïd/2001/11/leninism.htm>.
- Boal, Iain/T.J. Clark/Joseph Matthews/Michael Watts.** *Afflicted Powers: Capital and Spectacle in a New Age of War*. London/New York: Verso, 2005.
- Bourdet, Yvon.** *La Délivrance de Prométhée: Pour une théorie politique de l'autogestion*. Paris: Anthropos, 1970.
- Brecht, Bertolt.** «Legend of the Origin of the Book Tao-Te-Ching», u: isti, *Poems 1913-1956*. London: Eyre Methuen, 1976 [original in Werke, Vol. 12. Frankfurt/Main/Berlin: Suhrkamp & Aufbau, 1988, 32-34].
- Cohen, Stephen F.** *Soviet Fates and Lost Alternatives. From Stalinism to the New Cold War*. New York: Columbia University Press, 2009.
- Collingwood, Robin G.** *The Idea of Nature*. Oxford: Clarendon Press, 1945.
- Cortesi, Luigi.** *Storia del comunismo da utopia al Terrore sovietico*. Rim: Manifestolibri, 2010.
- Dean, Jodi.** *The Communist Horizon*. London/New York: Verso, 2012.

- Droysen, Johann G.** *Historik. Vorlesungen über Enzyklopädie und Methodologie der Geschichte.* Ed. R. Hübner. München: Oldenbourg, 1967 [original 1881].
- Fitzpatrick, Sheila.** *On Stalin's Team.* Princeton: Princeton University Press, 2015.
- . *The Russian Revolution.* Oxford: Oxford University Press, 1982.
- Gleason, Abbott i dr. [ur.]**. *Bolshevik Culture.* Bloomington: Indiana University Press, 1985.
- Grene, Marjorie.** *The Knower and the Known.* London: Faber and Faber, 1966.
- Filtzer, Donald.** *Soviet Workers and Stalinist Industrialization.* London: Pluto Press, 1986.
- Harvey, David.** *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism.* Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Hegel, Georg W.F.** *Einleitung in die Geschichte der Philosophie.* Ur. J. Hoffmeister. Hamburg: Meiner, 1959.
- Hobsbawm, Eric.** *Revolutionaries.* London: Abacus, 2008.
- Klein, Naomi.** *This Changes Everything. Capitalism vs. The Climate.* London: Simon & Schuster, 2014.
- Kouvelakis, Stathis.** *Philosophy and Revolution. From Kant to Marx.* Prev. G.M. Goshgarian, London/New York: Verso, 2003.
- Lazarus, Sylvain.** *L'Intelligence de la politique.* Marseille: Al Dante, 2013.
- Lenjin, Vladimir I.** «Krah druge internacionale», u: isti, *Izabrana dela, tom 9: Avgust 1914-Maj 1916.* Urednik Stevan Belić, Beograd: Kultura, 1960, 230-279.
- . «Draft Resolution on Freedom of the Press», in: ibid, *Collected Works: vol. 26, September 1917-February 1918.* Moscow: Progress Publishers, 1977 [1964], 283-284.
- . «Naš spoljni i unutrašnji položaj i zadaci partije», u: isti, *Izabrana dela, tom 14: Oktobar 1920-Mart 1923.* Urednik: Pero Damjanović, Beograd: Kultura, 1960, 96-113.

- «O porezu u naturi, o slobodi trgovine, o koncesijama», u: isto, 289-313.
- «Država i revolucija», u: isti, *Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma / Država i revolucija*. Odabrana djela klasika marksizma. Uredili Zvonko i Nataša Tkalec. Zagreb: Naprijed, 1973, 125-249.
- Levin, Moshe.** *Lenin's Last Struggle*. Prev. A.M.S. Smith. New York: Vintage, 1970.
- *The Making of the Soviet System: Essays in the Social History of Interwar Russia*. New York: Pantheon, 1985.
- Lih, Lars.** *Lenin*. Islington: Reaktion Books, 2011.
- Löwy, Michael.** *The Politics of Combined and Uneven Development*. London/New York: NLB, 1981.
- *Fire Alarm: Reading Walter Benjamin's «On the Concept of History»*. Prev. C. Turner. London/New York: Verso, 2005 (francuski original 2001.).
- Mao Zedong.** *Four Essays on Philosophy*. Peking: Foreign Languages Press, 1968.
- Marx, Karl.**
- «Klasne borbe u Francuskoj od 1848 do 1850», u: isti, *Klasne borbe u Francuskoj od 1848 do 1850 / Osamnaesti Brumaire Luja Bonaparta*. Odabrana djela klasika marksizma. Uredili Zvonko i Nataša Tkalec. Zagreb: Naprijed, 1973, 7-135.
- [s Friedrichom Engelsom]. «Manifest komunističke partije», u: isti, *Odabrana djela klasika marksizma*. Uredili Zvonko i Nataša Tkalec, Zagreb: Naprijed, 1973, 7-58.
- «Osamnaesti Brumaire Luja Bonaparta», u: isti, *Klasne borbe u Francuskoj od 1848 do 1850 / Osamnaesti Brumaire Luja Bonaparta*. Odabrana djela klasika marksizma. Uredili Zvonko i Nataša Tkalec. Zagreb: Naprijed, 1973, 137-259.
- «Prilog kritici Hegelove filozofije prava», u: Karl Marx i Friedrich Engels. *Rani Radovi*. 9.izdanje. Prev. S. Bošnjak. Zagreb: Naprijed, 1989, 90-104.

Močnik, Rastko. *Koliko fašizma?* Prev. S. Pulig. Zagreb: Arkzin, 1999.

Rakovsky, Christian. «The «Professional Dangers» of Power».

Online: <https://www.marxists.org/archive/rakovsky/1928/08/prodanger.htm>.

–. «The Five-Year Plan in Crisis». Transl. D. Filtzer. Critique [Glasgow] br. 13 (1981) : 13-53, www.marxists.org/archive/rakovsky/1930/08/5year1.htm#pre

Scholem, Gerschom. *Geschichte einer Freundschaft.* Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1975.

Skocpol, Theda. *States and Social Revolutions.* Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Steinberg, Mark D. *The Russian Revolution 1905-1921.* Oxford: Oxford University Press, 2017.

Suvin, Darko. «Communism Can Only Be Radical Plebeian Democracy: Remarks on the Experience of S.F.R. Yugoslavia and on Civil Society», u: *International Critical Thought*, br. 6, sveska 2, 2016(a), 165-89.

–. «What Is To Be Done? A First Step», u: *Socialism and Democracy*, br. 30, sveska 1, 2016(b), str. 105-27; modificirano «Šta da se radi?», u: *Stvar*, br. 8, 2016(b), 420-441.

–. «Objašnjenje fašizma za današnje vrijeme», u: *Gordogan*, br. 33-34, 2016(c), 125-154.

–. *Samo jednom se ljubi. Radiografija SFR Jugoslavije 1945.-72., uz hipoteze o početku, kraju i suštini.* Beograd: Rosa-Luxemburg-Stiftung Southeast Europe, 2014; engleska verzija *Splendour, Misery, and Potentialities: An X-ray of Socialist Yugoslavia.* Leiden: Brill, 2016, i Chicago: Harvester Press, 2017.

–. «15 teza o komunizmu i Jugoslaviji, ili dvoqlavi Janus emancipacije kroz državu», u: *Samo jednom se ljubi*, 147-155.

–. «From the Archeology of Marxism and Communism», u: *Debatte*, br. 21, sveska 2-3, 2013, 279-311.

–. *In Leviathan's Belly: Essays for a Counter-Revolutionary Time.* Rockville: Wildside Press, 2013.

–. «On the Horizons of Epistemology and Science», u: *In Leviathan's Belly*, 261-307.

–. «Bureaucracy: A Term and Concept in the Socialist Discourse about State Power (Before 1941)», u: *Croatian Political Science Review*, br. 47, sveska 5, 2012, 193-214.

–. *Darko Suvin: A Life in Letters*. Vashon Island WA: Paradoxa, 2011.

–. «Birokratski socijalizam»: Diskurs praksisovaca o birokraciji i državnoj vlasti».

Online: www.novosti.com/2011/04/“birokratski-socijalizam“/.

–. «Kapitalizam znači/treba rat», u: *Gdje smo? Kuda idemo?* Prev. M.Krivak. Zagreb: Hrvatsko Filozofsko društvo, 2006, 115-45.

Tucker, Robert C. *Political Culture and Leadership in Soviet Russia: From Lenin to Gorbachev*. Brighton: Wheatsheaf Books, 1987.

–. *Stalin as Revolutionary 1879-1929*. London: Chatto & Windus, 1974.

–. [ur.] *Stalinism: Essays in Historical Interpretation*. New York: Norton, 1977.

Wittgenstein, Ludwig. *Philosophische Untersuchungen. Werkausgabe Bd. 1*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1988.

Wood, Ellen Meiksins. *The Retreat from Class*. London/New York: Verso, 1986.

DODATNA BIBLIOGRAFIJA O RUSKOJ REVOLUCIJI

Kako bih čitateljima olakšao daljnje istraživanje, ovdje donosim izabranu općenitu biografiju s naslovima koji su mi bili od velike koristi, iako ih ovdje nisam citirao, te koji se mogu koristiti zajedno s naslovima koje citiram.

Acton, Edward (i dr. urednici), *Critical Companion to the Russian Revolution*. Bloomington: Indiana University Press, 1997.

Bettelheim, Charles. *Class Struggles in the USSR*, 2 sv. Prev. B. Pearce. Brighton: Harvester Press, 1976. i 1978.

Black, Cyril E. (ur.) *The Transformation of Russian Society*. Cambridge: Harvard University Press, 1960.

Budgen, Sebastian, i dr., ur. *Lenin Reloaded*. Durham: Duke University Press, 2007.

Chamberlin, William H. *The Russian Revolution, 1917-1921*, 2 sv. New York: Grosset & Dunlap, 1965. [original 1935].

Cohen, Stephen F. *Bukharin and the Bolshevik Revolution*. New York: Knopf, 1973.

Deutscher, Isaac. *Stalin*, 2. izd. Oxford University Press, 1967.

Hobsbawm, Eric J., i dr. *Storia del marxismo*, sv. 3.2. [posebno eseji Moshea Lewina, Franza Mareka i Roberta McNeala, str. 3-84]. Milano: Einaudi, 1980.

Kofler, Leo. *Stalinismus und Bürokratie*, 2. izd. München: Luchterhand, 1970. [original 1952].

Lenin, Vladimir I. *Collected Works*, 4. izd. [Moskva:] FLPH, 1960.-1970.

Lewin, Moshe. *Russian Peasants and Soviet Power*. Prev. I. Nove. Chicago: Northwestern University Press, 1968.

Lih, Lars T. *Lenin Rediscovered*. Leiden: Brill, 2006.

Moore, Barrington, Jr. *Soviet Politics*. New York: Harper & Row, 1965.

- Nove, Alec.** *An Economic History of the U.S.S.R.* London: Penguin, 1969.
- . *Was Stalin Really Necessary?* Crows Nest: Allen & Unwin, 1964.
- Rabinowitch, Alexander.** *The Bolsheviks in Power.* Bloomington: Indiana University Press, 2007.
- . *Prelude to Revolution.* Bloomington: Indiana University Press, 1978.
- Rigby, Thomas H.** *Communist Party Membership in the USSR (1917-1967).* Princeton: Princeton University Press, 1968.
- Rosenberg, Arthur.** *A History of Bolshevism.* Prev. I.F.D. Morrow. Oxford: Oxford University Press, 1934.
- Schapiro, Leonard.** *The Communist Party of the Soviet Union,* 2. izd. New York: Vintage, 1971.
- Serge, Victor.** *Birth of Our Power.* Oakland: PM Press, 2014 (francuski original 1928?).
- . *Mémoires d'un révolutionnaire et autres écrits politiques, 1908-1947,* Paris: Laffont, 2001 (original 1951.).
- . *Year One of the Russian Revolution.* Prev. P. Sedgwick. London: Allen Lane, 1972 (francuski original 1930).
- Sirianni, Carmen.** *Workers' Control and Socialist Democracy.* London: Verso, 1982.
- Stites, Richard.** *Revolutionary Dreams.* Oxford: Oxford University Press, 1989.
- Sukhanov, Nikolai N.** *The Russian Revolution, 1917.* Princeton: Princeton University Press, 1984.
- Trotsky, Leon.** *The History of the Russian Revolution.* Prev. M. Eastman. London: Gollancz, 1965 [orig. 1932.].

O AUTORU:

Darko R. Suvin, naučni radnik, kritičar, pjesnik, rođen je u Zagrebu, Jugoslavija. Studirao je na univerzitetima u Zagrebu, Bristolu, Sorbonni i Yale-u. Sada je Professor Emeritus Univerziteta McGill i član Kanadske Akademije (Royal Society of Canada). Uređivao je časopise *Science-Fiction Studies* (1973-81) i *Literary Research/Recherche littéraire*, (1986-95); gostovao kao nastavnik na 10 univerziteta u Sjevernoj Americi, Evropi i Japanu, dobitnik je stipendije Humboldtove Fondacije 1996. Napisao je 24 knjiga i stotine članaka o književnosti i teatru, kulturi, utopiji i naučnoj fantastici, te političkoj epistemologiji, takođe 3 toma stihova. Posljednjih godina bavi se uglavnom SFR Jugoslavijom i komunizmom.

CIP - Каталогизacija у публикацији - Народна библиотека Србије,
Београд

94(470)"1917"

SUVIN, Darko, 1930-

Pouke iz Ruske revolucije : epistemološki pristup / Darko Suvin ;
prevela Marija Mrčela. - Beograd : Rosa Luxemburg Stiftung, 2017 (Beograd :
Standard 2). - 48 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Edicija Nove perspektive ; 3)
Izv. stv. nasl.: Lessons From the Russian Revolution and its Fallout. -
Tiraž 500. - O autoru: str. 48. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.
- Bibliografija: str. 41-47.

ISBN 978-86-88745-29-1

a) Октобарска револуција 1917

COBISS.SR-ID 253379852

Međutim, Ruska revolucija trebala bi nas naučiti da etatizacija partije na vlasti predstavlja neprestanu smrtnu opasnost protiv koje se treba neprestano boriti, i da je snažna plebejska demokracija, koja na svim razinama omogućuje promjene rukovodećeg političkog kadra, neophodna.